

เชียงใหม่ นพบุรี ศรีนครพิงค์ หรือเวียงพิงค์ ของพ่อ ขุนเม็งรายมหาราชในอดีตหรือเชียงใหม่ในวันนี้ เป็นเมืองที่ รวบรวม ศิลปกรรม โบราณวัตถุ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาไทยเอาไว้ ส่วนสภาพทางภูมิศาสตร์นั้น พื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นป่าละเมาะและภูเขา เนื้อที่ ประมาณ 20,107 ตารางกิโลเมตร มีที่ราบอยู่ตอนกลาง ตามสองฟาก ฝั่งแม่น้ำปิง

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งการปกครองออกเป็น 22 อำเภอและ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอหางดง อำเภอแม่แตง อำเภอสารภี อำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอเชียงดาว อำเภอสันทราย อำเภอฝาง อำเภอฮอด อำเภออมก๋อย อำเภอพร้าว อำเภอแม่ริม อำเภอสะเมิง อำเภอจอมทอง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอสันป่าตอง อำเภอแม่สาย อำเภอดอยเต่า อำเภอ เวียงแหง อำเภอไชยปราการ อำเภอแม่วาง กิ่งอำเภอแม่ออน และกิ่งอำเภอดอยหล่อ

เจ้าของเชียงใหม่

พระเจ้ากาวิละ

พระญาอัมมลังกา

พระญาคำฝั้น

เจ้าพุดวงศ์(พระยาพุดวงศ์)

พระเจ้ามโหตรประเทศฯ(เจ้าหนานมทางค์)

พระเจ้ากาวิโลรสสิริวงศ์(เจ้าชีวิต้าว)

พระเจ้าอิทธิวิไชยานนท์(พระเจ้าอินทวิชยานนท์)

เจ้าอินทวโรสุริยวงษ์

พลตรีเจ้าแก้ววัชร

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๑

พระเจ้ากาวิละ

ยุค " เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง "

ควรทราบไว้ด้วยว่า ถ้ามเด็จพระเจ้ากาวิละจะได้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่หรือเจ้าหลวงแล้ว ภายในเวลาขณะนั้น ในกำแพงเมืองเชียงใหม่แล้ว ผู้คนยังโหรงเหรงและเจีบบเหงา ภายในยังเต็มไปด้วยบรรดาแมกไม้ยังรกรุงรัง จึงถือได้ว่า เป็นยุคฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่จริง ๆ พระเจ้ากาวิละ และเจ้าน้องทั้ง ๖ คน จึงเริ่มหาทางเพิ่มราษฎรในเมือง โดยการชักชวนและไปตีกวาดต้อนตามหัวเมืองต่าง ๆ ทุกทิศ เริ่มตั้งแต่เมืองฝาง (อำเภอฝาง) ไปจนถึงเมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงคำ เชียงของ เมืองปู้ เมืองสาด เมืองกาย เมืองพะเยา เมืองเลน เมืองยอง เมืองเชียงตุง เมืองซอน เวียงตองกาย จนถึงสิบสองปันนา ทิศตะวันตกถึงเมืองบนฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) มีเมืองยวม เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองแหง เมืองปาย ฯลฯ ในปี ๒๓๓๒ ก็ได้ชาวบ้านสะตอย บ้านวังลู่ วังกวาด และบ้านงัวลาย ท่าช้าง บ้านนา และอีกหลายเมือง ซึ่งได้ไปไว้ในที่ต่าง ๆ ในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จนถึงแพร่ น่าน (ซึ่งปัจจุบันบรรดาผู้ถูกกวาดต้อนหรืออพยพตามมาก็ยังคงตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อดั้งเดิมของตน เช่น พวกที่มาจากเมืองสาด เมืองกาย เมืองเลน เมืองซอน บ้านงัวลาย เป็นต้น และยังใช้นามสกุลที่สามารถคาดเดาถึงการอพยพมาในครั้งนั้น เช่น "ดงคนาคกร" ก็หมายถึง พวกที่มาจากเมืองเชียงตุง "สิโรรส" ก็คือสายตระกูลเจ้านายของราชวงศ์ของเชียงตุงและได้นำเชลยและข้าของที่ กวาดต้อนมา นำไปถวายทางกรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะผู้นำคนสำคัญที่จะเป็นพิชภัยต่อราชวงศ์จักรีและพระราชอาณาจักรไทย จึงทำให้พระเจ้ากาวิละนั้นเป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ ๑ และวังหน้าเป็นอย่างดี นอกเหนือจะเป็นพระญาติสนิททางเจ้าครอกศรีอินชา ซึ่งเป็นพระอัครชายาในวังหน้า และมีพระราชธิดากับกรมพระราชวังบวรฯ เพียงพระองค์เดียว พระนามว่าเจ้าฟ้าหญิงพิกุลทอง ที่มีฐานันดรศักดิ์เป็นชั้น "เจ้าฟ้า" เพราะพระมารดาเป็นน้องของเจ้าประเทศราช ประสูติกาลเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๐ ณ ตำนก บ้านปากคลองบางลำภูในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าหญิงพิกุลทอง เป็นกรมศรีสุนทร เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๓๕๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พระชันษา ๓๔ พรรษา และการอพยพผู้คน "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ก็ยังทำไปอย่างต่อเนื่อง เพราะในบรรดาหัวเมืองที่เชื้อเจ้าเจ็ดตนปกครองอยู่มีน้อย ก็แบ่งกันไปในระหว่างเมืองทั้งเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ไปสู่เชียงแสน เชียงราย ซึ่งในเชื้อสายทางเชียงราย นิยมเรียกสกุลนี้ว่า "เชื้อเจ็ดตน" และการปกครองที่วงศ์เจ้าเจ็ดตนครองครองอยู่ก็ได้มีการปกครองแบบเครือญาติ เมืองใดพอเมืองว่าง ต้องมีการปรึกษาหารือหาพ่อเมืองใหม่ ในวงศ์เจ้าเจ็ดตนทุกครั้ง หากมีกรณีขัดแย้งประการใดก็ต้องมีการนำเข้าสู่การไกลเกลี่ยปรองดอง ซึ่งกันและกันตลอดมา รวมถึงการแต่งงานก็พยายามจะให้อยู่ในวงศ์เจ้าเจ็ดตน เพื่อมิให้สายเลือดและตระกูลกระจายออกไป

เจ้านายทุกพระองค์ในราชวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" ได้ช่วยกันทำนุบำรุงเมืองในล้านนาให้เจริญสถาพรเป็นปึกแผ่นและสงบสุข มาตั้งแต่ครั้งอดีตแม้จะมีการรบทัพจับศึกกับพม่าและพวกกบฏต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยความรักสามัคคี และแผ่นดินเกิดตั้งแต่มีการ "พื้นมาน" ปลดแอกจากพม่า และเข้าสู่ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีอย่างเหนียวแน่น และได้รับการโปรดปรานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาทุกรัชกาลจนถึงปัจจุบันซึ่งนอกจากจะเป็นมหามิตรต่อกันและกัน และยังถือเป็นพระญาติสนิทของทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่เหมือนหัวเมืองอื่นในภาค

ต่าง ๆ ที่มีปัญหาโดยตลอด

นับตั้งแต่พระเจ้ากาวิละได้เป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่องค์แรกนั้นได้เริ่มนโยบายฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" สร้างให้เมืองร้างเป็นเมืองที่มั่งคั่งในเวลาต่อมา ซึ่งชาวล้านนาได้รับและเคารพยึดเป็น "พระเป็นเจ้าทั้งสามพระองค์พี่น้อง" คือพระยามังรายชิรปราการกำแพงแก้ว เจ้าอุปราช และเจ้ารัตนห้วยเมืองแก้ว และได้ร่วมกับเสนาข้าราชการบริพารให้เมืองเชียงใหม่นามว่า "เมืองรัตนดิงสาอภินวบุรี" อีกทั้งโปรดให้ก่อรูปช้างเผือกสองเชือกตั้งไว้ทางทิศเหนือของเมือง เชือกที่หันหน้าไปทางทิศเหนือโปรดให้ชื่อว่า ปราบจักรวาท์ อีกเชือกหันหน้าไปทางทิศตะวันตกให้ชื่อว่า ปราบเมืองมารเมืองยักษะและได้ย้ายเสนาอินทขิลจากที่ตั้งเดิมคือ วัดสะดือเมือง ไปไว้ที่วัดเจดีย์หลวง ก่อรูปกุ่มกณฑ์ ๒ ตน ไว้ที่หน้าวัด ก่อรูปสุเทวฤาษี (ตามตำนานเชียงใหม่ในสมัยพระยามังราย) ไว้ด้านตะวันตกของหออินทขิลอีกด้วยและอีกสองปีต่อมา ในเดือนสี่เหนือขึ้น ๑๓ ค่ำ ได้ก่อรูปมคคินทสิหราชสีห์ ๒ ตัว ไว้ที่ขวงสิงห์ทางทิศเหนือของเมืองเพื่อเป็น "ชัยมงคลแก่รัฐบุรุษชานราฐี บ้านเมืองทั้งมวล"

ต่อมาเกิดเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้พระเจ้ากาวิละได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้าเมืองเชียงใหม่อย่างสมบูรณ์ก็คือกรณีที่พม่าตั้งชาวยุวนานผู้หนึ่งชื่อว่า ราชจอมหงส์ ที่รับอาสาทางกษัตริย์พม่าว่าสามารถจะเกลี้ยกล่อมเชียงใหม่ให้ร่วมเป็นพวกได้ทางพม่าจึงตั้งเป็นเจ้าประเทศราชอยู่ที่เมืองสาต (สาตร์) และประกาศว่าตนเป็นใหญ่ในล้านนา ๕๗ หัวเมืองนามว่า "เจ้ามหาสุวิณหงส์ จักรวัดติราชะ" และส่งคนถือหนังสือมาหาพระเจ้ากาวิละซึ่งทำขัดเคืองใจเป็นอย่างมาก จึงให้พระยาอุปราชธัมมลังกาและเจ้ารัตนห้วยเมือง แล้วยกทัพไปตีที่เมืองสาตจับราชจอมหงส์และบุตรชาย จึงคุมตัวลงเรือไปถวายที่กรุงเทพฯเมื่อจุลศักราช ๑๑๖๔ หรือตรงกับ พ.ศ.๒๓๔๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดให้เลื่อนพระยามังรายชิรปราการกำแพงแก้ว (พระเจ้ากาวิละ) เจ้าเมืองเชียงใหม่เป็น "พระบรมราชานราธิปัตศรีสุริยวงศ์ องค์อินทสุรศักดิ์ สมญามหาชาติยราชชาติราชาไชยสวรรย์เจ้าชัชวเสมาพระนครเชียงใหม่ ราชธานีศรีสวัสดิ์ที่ชายสมอุดม" เป็น "พระเจ้าเชียงใหม่" เป็นใหญ่ในล้านนา๕๗ หัวเมืองในฐานะเจ้าประเทศราชและขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯในเวลาต่อมาได้นำเจ้าเมืองเชียงใหม่แสน เชียงตุง เมืองยองและหัวเมืองใกล้เคียงไปเฝ้ารัชกาลที่ ๑

ในคราวนี้ได้โปรดเลื่อนพระยาอุปราชเป็นเจ้ามหาอุปราชเชียงใหม่ ให้พระยาบุรีรัตนเมืองเชียงใหม่เป็นเจ้าเมืองลำพูน เจ้าศรีบุญมาเป็นอุปราชเมืองลำพูน จนถึงพ.ศ. ๒๓๕๒ รัชกาลที่ ๑ สิ้นพระชนม์ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขึ้นครองราชย์สืบต่อจนถึง พ.ศ. ๒๓๕๘ พระเจ้ากาวิละได้ลงไปเฝ้าครั้งสุดท้ายและได้รับการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ มีการนำไปเที่ยวทะเลและยิงปืนใหญ่ถวาย และจัดสิ่งของพระราชทานมากมาย จนกระทั่งเสด็จกลับคืนเมืองเชียงใหม่จึงถึงแก่พิราลัย เมื่อเดือนสี่เหนือ แรม ๕ ค่ำ วันพุธยามแตรบอกเวลาเข้าสู่เที่ยงคืนท่ามกลางความโศกเศร้าของพระประยูรญาติ ข้าราชการขุนนาง และราษฎรเป็นอย่างยิ่ง สิริพระชนม์ชันษา ๗๔ ปี รวมระยะเวลาครองแผ่นดินเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๓๒ ปี

เจ้าทองเชียงใหม่องค์ที่ ๒

พระยาธัมมลังกา

พระยาธัมมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒

เมื่อพระเจ้ากาวิละถึงแก่พิราลัยแล้วใน พ.ศ. ๒๓๕๘ นั้น เจ้าธัมมลังกาหรือน้อยธัมมลังกา หรือน้อยธัมม์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นเจ้ามหาอุปราชเชียงใหม่ก็รักษาการเจ้าเมืองเชียงใหม่จวบจน พ.ศ. ๒๓๕๙ ได้นำช้างเผือกชื่อ "เสดัดคณาเคนท์" ไปถวายรัชกาลที่ ๒ ที่กรุงเทพฯ และในครั้งนั้นได้รับการแต่งตั้งเป็น "พระเจ้าเชียงใหม่" หรือเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๒ ให้เจ้าคำฝั้นหรือพระยาลำพูนคำฝั้น เป็นอุปราชเชียงใหม่ และเลื่อนพระยาอุปราชบุญมา เมืองลำพูนเป็นพระยาลำพูน พระยาธัมมลังกานั้น เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๒ นั้น อยู่ในวัยที่มีอายุมากแล้วคือประมาณ ๗๐ ปี แต่ในอดีตได้ร่วม "พื้นม่าน" เคียงป่าเคียงไหลกับเจ้าพี่ (เจ้ากาวิละ) และน้องๆมาโดยตลอดโดยกราศหรืออย่างห้าวหาญ เป็นที่ย่าเกรงต่อหัวเมืองน้อยใหญ่ และเมื่อครั้ง "เก็บฝักใส่ช่า เก็บช่าใส่เมือง" พระยาธัมมลังกานั้น ในฐานะอุปราชเชียงใหม่ และเป็นแม่ทัพใหญ่ในการเกลี้ยกล่อมและเข้าตีเมืองต่างๆ เพื่ออพยพคนเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตลอดมา

ที่สำคัญการที่ "เก็บฝักใส่ช่า เก็บช่าใส่เมือง" เป็นเหตุให้เมืองเชียงใหม่ที่อุดมสมบูรณ์พอสุข ประกอบไปด้วยช่างฝีมือเมืองต่างๆที่อพยพมาช่วยสร้างความศิวิไลซ์ ในทุกสกุลช่าง ไม่ว่าจะเป็นการหล่อพระพุทธรูป การทำเครื่องเงิน เครื่องเขิน ดังที่เห็นประจักษ์ในเวลาต่อมา ซึ่งกว่าที่จะทำการสำเร็จนั้น เป็นเวลานานถึงกว่า ๑๔ ปี ซึ่งมีเหตุการณ์สำคัญหลายเหตุการณ์

เมื่อพระยาภิรมย์กลับจากกรุงเทพฯมาถึงลำปาง เมื่อจุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) ก็ได้รวบรวมผู้คนได้สามร้อยคนยกจากเมืองลำปางไปตั้งอยู่ที่เวียงป่าซางเพื่อรวบรวมกำลังพลก่อนที่จะเข้าไปตั้งในเมืองเชียงใหม่ เจ้าธัมมลังกามีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

ในจุลศักราช ๑๑๔๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗) ครั้งที่ปะคานแมวกั๊กทัพพม่าถึงสี่หมื่นเศษไปล้อมเมืองลำปางนั้น เจ้ากาวิละมอบให้เจ้าฟ้าชายแก้วกับเจ้าธัมมลังการักษาเวียงป่าซาง และต่อมาเจ้ากาวิละได้ให้เจ้าธัมมลังกา ยกไปตีเมืองชวาดและเมืองอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อรวบรวมเอาผู้คนไปอยู่ที่เมืองป่าซาง แต่เนื่องจากชวาดได้ถูกเกณฑ์ให้เข้ากับกองทัพพม่ามาตีลำปาง ดังนั้นเมื่อเจ้าธัมมลังกาไปตีเจ้าเมืองชวาดได้แล้วเป็นเหตุให้เจ้าเมืองชวาดมาสวามิภักดิ์ต่อเจ้ากาวิละ และมาอยู่ที่เวียงป่าซางด้วย และในปีจุลศักราช ๑๑๔๖ นี้ เจ้ากาวิละ ก็ได้มอบหมายให้เจ้าธัมมลังกา ไปเกลี้ยกล่อมนาชาว เมืองเชียงแสนให้เลิกฝักใฝ่พม่าได้สำเร็จเช่นกัน

ในจุลศักราช ๑๑๔๙ (พ.ศ. ๒๓๓๐) คือ ครั้งที่อะแซหวุ่นกี้ ยกทัพใหญ่มาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ นั้น เจ้าธัมมลังกาได้เป็นกำลังสำคัญในการต้านทานพม่าและช่วยเจ้ากาวิละในการป้องกันเวียงป่าซาง เพื่อรอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ ซึ่งเมื่อกองทัพไทยยกมาถึงก็ได้เข้าตีพม่าจนแตกกลับไปจุลศักราช ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๓๖) พระยาอุปราชธัมมลังกา และพระยาบุรีรัตน์ ยกพลไปตีทัพพม่า ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองตวน ครั้งนั้นทัพของหยานแควงสิริโปซึ่งมีกำลังสามพันคนก็แตกกระจัดกระจายไป)

พระยาธัมมลังกา เจ้าหลวงองค์ที่ ๒ ของเชียงใหม่องค์นี้ได้ทรงทำนุบำรุงพระศาสนา และบ้านเมืองหลังจากว่างเว้นจากการศึกสงคราม ดังเช่นการซ่อมแซมกุฎีที่วัดพระสิงห์ ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายให้สวยงามสมบูรณ์ สร้างวิหารจตุรมุขของวัดพระธาตุศรีจอมทอง มีการอาราธนาพระพุทธรูปจากวัดร้างต่างๆ ที่อยู่นอกเวียงเข้ามาไว้ในกำแพงเมือง การขุดเหมือง ๓ สาย รอบคูเมือง และบูรณซ่อมแซมกำแพงเมือง และป้อมปราการต่างๆ ให้แข็งแรง

จนถึงพ.ศ. ๒๓๖๔ เดือนแปดเหนือ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันอังคารพระยาธัมมลังกาไม่สบาย จนถึงรุ่งเช้าพระยาธัมมลังกาก็ถึงแก่พิราลัย สิริรวมอายุได้ ๗๗ ปี

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๓

พระญาคำฝั้น

พระญาคำฝั้น เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๓

ภายหลังจากพระญารัชมมลังการ ถึงแก่พิราลัยแล้ว เจ้าคำฝั้นซึ่งเป็นอุปราชเชียงใหม่ และเป็นน้องชายของพระเจ้ากาวิละ และพระญารัชมมลังการ เจ้าหลวงองค์ก่อนซึ่งเป็นหนึ่งในความเคารพของล้านนาที่เรียกกันว่าเจ้า ๓ องค์พี่น้อง" เป็นกำลังสำคัญในการทำศึกสงคราม และกวาดต้อนผู้คนรวมถึงงานราชการต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้ง "พินม่าน" และที่ได้รับนามว่า "เจ้าหลวงเศรษฐี" นั้นเป็นเพราะพระองค์ได้พบรัก และสมรสกับกับธิดาของพ่อค้าไม้ชาวพม่าผู้มั่งคั่งมีนามว่า "แม่เจ้าตาเวย" ซึ่งตั้งแต่ยังไม่ได้รับสถาปนาเป็นเจ้าหลวงก็มีฐานะร่ำรวย ด้วยทรัพย์สินเงินทองมากมาย และเพื่อรักษาการเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้มอบหมายให้เจ้ามหายางศ์ผู้เป็นบุตรของพระญารัชมมลังการถือหนังสือไปกราบบังคมทูล ในเรื่องพระญารัชมมลังการถึงแก่พิราลัยและได้มีพระบรมราชโองการเลื่อน เจ้าคำฝั้น ขึ้นเป็นพระยาเชียงใหม่ และแต่งตั้งเจ้าพุทธวงศ์เป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ในพ.ศ. ๒๓๖๕ ซึ่งก่อนหน้านั้นบรรดาเจ้านาย ลูกหลานท้าวพระยาเสนาอำมาตย์โดยมีเจ้าพุทธวงศ์เป็นประธานได้พร้อมใจกันยกเจ้าอุปราชคำฝั้น ขึ้นเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ มีชื่อว่า "เจ้ามหาสุภัทรราช"

มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่เกิดขึ้นในระหว่างที่พระญาคำฝั้นครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะพระญาคำฝั้นและเจ้าราชวงศ์สุวัณคามุน เกิดการทะเลาะวิวาทกัน ทำให้บรรดาขุนนางได้ไปเชิญเจ้าดวงทิพ และเจ้าบุญมา มาห้ามการวิวาทนี้ และก็นำทางออกโดยการให้เจ้าพระญาคำฝั้นไปบวชที่วัดเชียงมั่นเสีย แล้วไปจำพรรษาที่วัดสวนดอกและมีการปล่อยธรม้าเสี่ยงทายหาเจ้าหลวงองค์ใหม่อีกครั้ง แต่ธรม้าเสี่ยงทายก็ได้มาหยุดที่วัดสวนดอกซึ่งเป็นสถานที่พระญาคำฝั้นผนวชอยู่ จึงพร้อมใจอัญเชิญพระญาคำฝั้นให้ลาสิกขาบทมาเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ต่อไป ซึ่งเป็นเวลาในช่วงสั้นๆที่ครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งก่อนหน้านั้นก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างเมืองเชียงใหม่ร่วมกับเจ้าฟ้าทั้ง ๒ องค์ และก่อนหน้าที่พระญาคำฝั้นจะถึงแก่พิราลัยนั้น มีการผลัดแผ่นดินในกรุงเทพฯ เมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต และกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระนามว่า "พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว" ในพ.ศ. ๒๓๖๗ และเกิดอาการเจ็บป่วยในขณะที่ส่งเจ้าอุปราชพุทธวงศ์และเจ้านายบางส่วนไปเฝ้ารัชกาลที่ ๓ เมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ทรงทราบถึงอาการเจ็บป่วย ก็ส่งหมอหลวงมารักษาแต่อาการก็ไม่ดีขึ้น จนถึงวันอาทิตย์ เดือนห้า แรม ๑๑ ค่ำ ในเวลาบ่าย เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นก็ถึงแก่พิราลัย ในจุลศักราช ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗) สิริอายุรวม ๖๙ ปี และเจ้าอุปราชพุทธวงศ์ ขึ้นเป็นเจ้าหลวงองค์ที่ ๔ โดยมีเจ้านามมหายางศ์ บุตรเจ้าหลวงรัชมมลังการเป็นเจ้าอุปราช และเจ้าน้อยมหาพรหมบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น เป็นพระยาราชนางค์เชียงใหม่สืบไป

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๔

เจ้าพุทธวงศ์ (พระยาพุทธวงศ์)

เจ้าพุทธวงศ์ (พระยาพุทธวงศ์) เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๔

เจ้าพุทธวงศ์นั้นเป็นบุตรของนายพ่อเรือนซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าฟ้าชายแก้ว ซึ่งเป็นบิดาของพระเจ้ากาวิละ เจ้าหลวงองค์ที่ ๑ ของเชียงใหม่แต่ในประวัติศาสตร์ มิได้กล่าวถึงวันเดือนปีที่สมภพแต่มีบทบาทมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้ากาวิละเป็นเจ้าหลวงและยังเด่นชัดในคราวเป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ ในสมัยเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และเป็นประธานในการเสวยราชธรรมาหาเจ้าหลวงองค์ใหม่ คราวเกิดการวิวาทระหว่างพระญาคำฝั้นกับเจ้าสุวัณณะคำมูน ซึ่งผลปรากฏว่าได้เจ้าหลวงองค์ใหม่คือ เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นนั่นเอง เมื่อเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นถึงแก่พิราลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงโปรดเกล้าให้พระยาศรีสุริยพะพาหะ คุมของพระราชทานขึ้นไปช่วยปลงศพเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และในเวลาต่อมาไม่นานได้ทรงโปรดเกล้าให้เจ้ามหาอุปราชพุทธวงศ์เป็นเจ้าหลวงองค์ใหม่ "ศักราช ๑๑๘๘ ปีจอ อัฐศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งพระยาอุปราชพุทธวงศ์เมืองเชียงใหม่เป็นพระยาภิบาลวิเทศที่ประราชวชิรปราการครองนครเชียงใหม่เอง ตั้งนายขนานมหาวงศ์บุตรพระยาเชียงใหม่น้อยธรรม เป็นพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่ ตั้งนายน้อยมหาพรหมบุตรพระยาเชียงใหม่คำฝั้นเป็นพระยาราชวงศ์ (คือบิดาพระเจ้าอินทรวชิรฯ) เมืองเชียงใหม่..."

เมื่อกลับจากการเข้าเฝ้าที่กรุงเทพฯ ได้เพียง ๑๕ วัน ก็เกิดเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทร์เป็นกบฏ จึงแต่งทัพโดยที่พระเจ้าอุปราชมหาวงศ์เป็นแม่ทัพของเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองลำพูน เจ้าเมืองลำปาง ร่วมไปช่วยรบ และจับเจ้าอนุวงศ์ได้ไปชิงชำระโทษที่กรุงเทพฯ ล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๓๓๙ เจ้าหลวงอุทวงศ์ แต่งตั้งให้เจ้าแก้วเมืองมา เจ้านานสุริยะ เจ้าอุ้นเรือน นำไพร่พลประมาณสองร้อยคน ยกไปตีเมืองเลนกวาดต้อนเอาชาวขากุยกัมาเป็รชเลขจำนวนมาก

พ.ศ. ๒๓๔๐ ทางเมืองเชียงใหม่ได้ทราบข่าวว่า เจ้าฟ้าเจ็วเมืองนายแต่งคนเป็นชาวบ้านทั่วไปเข้ามาอยู่ในเขตเมืองสาตและเมืองต่วน อันเป็นดินแดนของเมืองเชียงใหม่ จึงแต่งตั้งให้เจ้าอุปราชพระญาราชวงศ์ พระยาเมืองแก้ว เจ้านานชัยลังกา เจ้าแก้วเมืองมา เจ้าน้อยชัตติยะ เจ้าพรหม เจ้าพุเกียง (ปู่เกียง) และพระยาสุริยวงศ์เมืองยอง คุมกำลังจากเชียงใหม่ ๓,๓๐๐ คน และไปสมทบกับพระยาอุปราช เจ้าน้อยค่างศาจากเมืองลำพูนอีก ๙๐๐ คน ยกไปตีชาวเจ็วเหล่านั้นลงมาถึงสิ้น และได้ปักเขตแดนด้วยเสาไม้รักตามแนวเขาแงมตามแนวศิลาเดิม ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณแล้วตั้งด่านไว้ที่ท่านาสบปะ และในรุ่งขึ้นปีพ.ศ. ๒๓๔๒ จึงได้มีใบบอกกราบทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ แล้วทรงโปรดพระราชทาขเลขและสิ่งของที่ยึดได้ให้ไว้ที่นครเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยครัวขเลขชายหญิง ประมาณ ๑,๘๖๘ คน มา โค ป็นอีกจำนวนหนึ่ง

ในปีพ.ศ. ๒๓๔๓ เจ้าหลวงคำตันแห่งนครลำพูนถึงแก่อสัญกรรมสิ้นเกล้ารัชการที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯให้พระเทพาธิบดีขึ้นไปปลงศพ และให้เจ้าน้อยสิงกลางมาเฝ้า แล้วทรงโปรดเกล้าให้เจ้าน้อยลังกาซึ่งดำรงตำแหน่งพระยาเมืองแก้วขึ้นเป็นเจ้าเมืองลำพูนสืบไปและต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๔๕ เจ้าหลวงลังกาซึ่งเพิ่งดำรงตำแหน่งเจ้าหลวงของเมืองลำพูนได้เพียง ๒ ปี ก็ถึงแก่อสัญกรรมอีก และทรงโปรดเกล้าให้เจ้าไชยลังกาพิศาลผู้เป็นบุตรของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นกับแม่เจ้าคำแปง เป็นเจ้าครองนครลำพูนองค์ที่ ๖ ต่อไป

ตั้งแต่มีการกบฏของเจ้าอนุวงศ์ แห่งเมืองเวียงจันทร์แล้ว ทางกรุงเทพฯมีความระมัดระวังในการตั้งเจ้าผู้ครองเมือง และเจ้าประเทศราช มาก เพราะกลัวจะเกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดียวกับเจ้าอนุวงศ์แต่ในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" นั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณมาโดยตลอดแต่ ทางกรุงเทพฯนั้นยึดทางเมืองเชียงใหม่เป็นหลัก และในขณะนั้นเจ้าอุปราชมหาวงศ์นั้น กำลัง มีบทบาทสำคัญมากในการปกครอง ซึ่งในขณะนั้นเจ้าหลวงพุทธวงศ์ชราภาพมากแล้ว และ ในสมัยของเจ้าหลวงพุทธวงศ์นี้บ้านเมืองเชียงใหม่สงบสุขและปลอดภัยจากการทำสงคราม กับพม่าเพราะพม่าติดทำสงครามกับอังกฤษที่เริ่มล่าอาณานิคมในประเทศแถบนั้นจนเจ้าหลวง พุทธวงศ์นี้ ได้รับการขนานพระนามของชาวเชียงใหม่ว่า "เจ้าหลวงแผ่นดินเย็น" และมีคณะ บุคคลที่มีอำนาจบริหารระดับสูงที่เรียกว่า "เจ้าขันทั้งห้า" หรือเจ้าผู้มีพานประกอบยศ ซึ่ง ประกอบไปด้วย เจ้าหลวงเจ้าอุปราช (เจ้าหอหน้า) เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตรและเจ้ารัตนห้าว เมืองแก้วหรือเจ้าบุรีรัตน์ ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวจะได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวที่กรุงเทพฯตามที่เสนอมา

และมีการจัดตั้ง "เค้ายาหลวง" ซึ่งประกอบด้วยขุนนางระดับต่างๆรวมกัน ๓๒ คน เช่น พระยาแสนหลวง พระยาจำบ้าน พระยาสามล้าน ฯลฯ มีหน้าที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและ การบริหารบ้านเมือง และการตัดสินคดีความ

ในช่วงปีพ.ศ. ๒๓๘๖ มีชาวพม่าชื่อสะแควโยพร้อมบริวารและข้าของเข้าพบเจ้าราชวงศ์มหา

พรหมคำคงขอเข้าสวามิภักดิ์ต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าหลวงพุทธวงศ์จึงให้หน้าตัวไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ

ในปีนั้นเองเมื่อเดือนหกแรมสิบเจ็ดค่ำ เจ้าหลวงน้อยอินทร์ผู้ครองเมืองลำปางกับเจ้าอุปราชมหาวงศ์แห่งเมืองเชียงใหม่ ลงมาเฝ้าพระ บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ ทูลขอโปรดเกล้าฯตั้งเมืองเชียงรายได้เป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ ขอตั้งเมืองงาว เมือง พระยา เป็นเมืองขึ้นของเมืองลำปาง ทรงโปรดเกล้าฯตั้งเจ้าธัมมลังกาบุตรของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และน้องของเจ้าพิมพิสารเป็นพระยา รัตนเขต เจ้าเมืองเชียงรายได้ตั้งเจ้าอุ่นเรือน บุตรของพระยาแสนเมืองหลวงเป็นพระยาอุปราชเมืองเชียงรายได้ตั้งพระยาไชยสงครามเป็นพระ ยาฤทธิภัยโยยศเจ้าเมืองงาว เจ้าหนานปัญญาราชบุตรเจ้าหลวงน้อยอินทร์เป็นพระยาราชวงศ์ให้เจ้าหนานยศ (บุตรเจ้าหลวงลำปางองค์ก่อน เจ้าหลวงน้อยอินทร์) เป็นพระยาเมืองแก้วและให้แบ่งคนจากเมืองเชียงใหม่ไปอยู่เมืองเชียงรายได้แบ่งคนในเมืองลำปางไปอยู่ที่เมืองงาวและ เมืองพะเยา

และเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๙ เจ้าหลวงพุทธวงศ์ถึงแก่พิราลัยรวมครองเมืองเชียงใหม่เป็นเวลาทั้งสิ้น ๒๒ ปี ในการนี้พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้พระยาอิศรานุภาพกับหลวงพิทักษ์สุเทพขึ้นมาช่วยในการปลงศพเจ้าหลวงพุทธวงศ์ ด้วยเจ้าอุปราชมหาวงศ์ รักษาการเมืองเชียงใหม่จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๓๙๐ เจ้าอุปราชมหาวงศ์และเจ้าพิมพิสารได้นำข้างหลายสีประหลาดไปถวายสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ที่กรุงเทพฯและทรงโปรดให้เจ้าอุปราชมหาวงศ์เป็นพระยาเชียงใหม่ ตั้งเจ้าพิมพิสารเป็นเจ้าอุปราชเมืองเชียงใหม่และตั้งเจ้าหนานชัยลังกา (ไชยลังกา) บุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นเป็นพระยาสุพรรณ

เจ้าทองเชียงใหม่องค์ที่ ๕

พระเจ้าบรมโกศ (เจ้าหนานมหาองค์)

พระเจ้าบรมโกศ (เจ้าหนานมหาองค์) เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๕

จากที่เคยกล่าวมาแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ตั้งแต่มีการเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ที่บึงอามายกทัพตีนครราชสีมาและหัวเมืองใกล้เคียงด้านอีสานแล้วทรงไม่โปรดให้แต่งตั้งตำแหน่งเจ้าประเทศราชอีก เพราะเหตุความมั่นคงของชาติเป็นหลัก ดังนั้นเจ้าอุปราชมหาองค์ จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น "พระญาเชียงใหม่" เจ้าเมืองเชียงใหม่ และเมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรี จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระญาเชียงใหม่หรือเจ้าอุปราชมหาองค์เป็นพระเจ้าประเทศราช ซึ่งละกล่าวต่อไป ในขณะที่เจ้าอุปราชมหาองค์ ดำรงตำแหน่งเจ้าหลวงของเชียงใหม่ ซึ่งยังคงเทียบเท่ากับชั้นสมเด็จพระยาในตามลำดับชั้นของกรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ ใน พ.ศ. ๒๓๙๑ มีการทำสงครามครั้งใหญ่เกิดขึ้นโดยเหตุที่ว่ามีความยุ่งยากเกิดขึ้นที่เมืองเชียงรุ่ง และลามไปถึงเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองสำคัญมากเมืองหนึ่งในพระราชอาณาจักร ดังนั้นสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพจากเชียงใหม่ไปตีเมืองเชียงตุง ซึ่งมีการรวมตัวของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ซึ่งมีกำลังสำคัญคือ เจ้าอุปราช พิมพิสาร พระยารัตนเมืองแก้ว (เจ้าสุริยวงศ์ ภายหลังเป็นพระเจ้ากาวิโลรส สุริยวงศ์ เจ้าหลวงองค์ต่อมา) เจ้าหนานธรรมปัญญา เจ้าน้อยดาวเรือง อุปราชพระยารัตนเมืองแก้ว พระยาราชบุตร ซึ่งในหนังสือเพชรล้านนา เรียบเรียงโดยปราณี ศิริธร ณ พัทลุง พิมพ์โดยหนังสือผู้จัดการ ภาคเหนือ : กุมภาพันธ์ 2538 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ ในช่วงสงครามนี้

"เมื่อถึงจุดนัดหมายแล้วกองทัพพระยาราชบุตร เจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าน้อยมหาองค์ เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยเทพวงศ์ เจ้าน้อยพรหมเมืองเชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยารัตนเมืองแก้ว พระยาราชบุตร เมืองลำพูนได้เข้าตีเมืองสาตร(สาต)" แต่กระจัดกระจายไป ต่อจากนั้นแยกกองทัพให้เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าน้อยเทพวงศ์ คุณคนเข้าตีเมืองก๊ก เมืองแก้ว พระยาราชบุตร เมืองลำพูน คุณคนเข้าตีปางซารานแตก แล้วเลยขึ้นไปตีปางไรย ตีท่าอ้อ เมืองแจก เมืองมว เม็งกู เมืองเลน เมืองเพียง แตกกระจัดกระจายไปแล้ว จึงยกทัพเข้าประชิดเชียงตุง

มหาหนานเมืองเชียงตุง แต่งทัพออกสู้เมืงเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง รวมกันแต่สู้ไม่ได้ล่าถอยเข้าเมือง อีกกองทัพฝ่ายเหนือจะยกติดตามเข้าเมืองก็ไม่ได้ เพาะกำลังพลมีน้อย จึงรออยู่ที่กำลังหน่วยต่างๆ ที่แยกย้ายกันไปถึงเสียก่อน ฝ่ายเจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยเทพวงศ์ ได้สู้รบกับพระเมืองซาก บุตรมหาหนานแต่เข้าจนบาย พระเมืองซากถูกปืนตายในที่รบ กองทัพจึงไล่ติดตามไปจนถึงประตูเมืองเชียงตุง แต่พระเมืองซากเข้าไม่ได้และไม่มีกองทัพหนุนไปช่วยทันท่วงที

ทางฝ่ายทัพพระยาอุปราชพิมพิสารนครเชียงใหม่ ทยุกไปทางเชียงรายได้แต่ตั้งให้พระยารัตนเมืองแก้วไปตีเมืองพยาก และเจ้าธรรมปัญญาไปตีเมืองเลนได้ และไปเกลี้ยกล่อมเมืองของให้ยอมจำนนได้ จึงยกกำลังเข้าไปตั้งอยู่ในเมืองของคอยที่อู

ทัพเจ้าพรหมโอรสเจ้านครเชียงใหม่ ซึ่งเข้าตีเชียงตุงยังไม่แตก เพราะกำลังไม่เพียงพอก็เดินทางมาเร่งรัดให้ เจ้าอุปราชพิมพิสารยกกำลังไปเสริม แต่เจ้าอุปราชพิมพิสารไม่ยอมตามนั้น ทำให้กองทัพของเจ้าส่วนน้อยมหาพรหมกับพวกขาดแคลนเสบียงอาหาร กระสุนดินดำ จึงต้องล่า

ถอยทัพลงมา"

ในการทำศึกครั้งนี้ ไม่สามารถจะตีเมืองเชียงตุงได้ ทำให้เจ้าครองนครเชียงใหม่นั้นเสียใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเหตุของความขาดความสามัคคีของคนในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" ถึงกับทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 3 ว่าจะขออาสาไปตีเมืองเชียงตุงด้วยตนเอง

สาเหตุที่สำคัญที่จะทำให้เจ้าอุปราชพิมพิสารไม่พอใจนั้น มีการสนธิฐานกันภายหลังว่า เหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจในการปกครองระหว่างเชื้อวงศ์เดียวกัน และการที่เจ้าหลวงมหาวงศ์ได้มีบทบาทสำคัญในเมืองลำปาง ลำพูน ที่เป็นส่วนสำคัญในการเลือกเจ้านายในการดำรงตำแหน่ง "เจ้าขึ้นทั้งห้า" รวมถึงการมีใบบอกกล่าวโทษพระญาณครอินท์ เจ้าเมืองลำปาง ถึงกับมีการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองลงไปเข้าเฝ้าที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งได้มีการชำระคดีที่อยู่ในช่วงเจ็บป่วย การไม่ลงรอยกันของในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" นี้ เกิดให้มีการขอหาซึ่งกันและกันตลอดมา จนถึง พ.ศ.๒๓๙๖ เจ้าหลวงมหาวงศ์ให้พระยาสิทธิหาราช ฤทธิไกรเชิญพระสุพรรณบัฏ และเครื่องสูงพระราชทานแก่เจ้าหลวงมหาวงศ์ และเลื่อนยศขึ้นเป็น "พระเจ้าประเทศราช" มีพระนามว่า "พระเจ้ามโหตรประเทศ ราชาชิบดินทร์ นพสิริ นพหานครสิสุฐาน ภูบาลบพิตร สถิติในอุดมขิยางราชวงศ์ เจ้านครเชียงใหม่"

แต่เวลาผ่านไปไม่นานพระเจ้ามโหตรประเทศฯ ก็ถึงแก่พิราลัยรวมเวลาการครองนครเชียงใหม่

ใหม่ในฐานะเจ้าหลวงเพียง ๗ ปีเศษ และในฐานะ "เจ้าประเทศราช" เพียง ๕ เดือน ๒๘ วัน

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๖

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (เจ้าชีวิตอ้าว)

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ "เจ้าชีวิตอ้าว" เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๖

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เป็นโอรสลำดับที่ ๓ ของพระเจ้ากาวิละ ผู้ทรงกอบกู้และทำนุบำรุงเมืองเชียงใหม่ ดันสกุล "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" โดยได้รับการทรงโปรดเกล้าฯจากรัชกาลที่ ๔ ให้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ ภายหลัง เมื่อพระเจ้ามโหตรประเทศ ถึงแก่พิราลัยแล้ว มีพระราชทินนามว่า "พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ดำรงพิพิธสาร สนทนาศักดิ์พระเชษฐ วรรดิทธิ มหาโขนางคราชราชชาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่" ซึ่งได้รับการสถาปนาในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ เป็น "พระพระเจ้าประเทศราช" แต่ก่อนนี้ก็รักษาการเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่โดยตลอด อาจจะเป็นเพราะสืบสายโลหิตจากพระเจ้ากาวิละ ที่ทรงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ และด้วยตัวของพระเจ้ากาวิโลรส เอง ก็เป็นแม่ทัพรบกล้าศึกสงครามมาโดยตลอดเช่นกัน ครั้นแต่เป็นเจ้านานสุริยวงศ์ จนถึงพระญาเมืองแก้วสุริยวงศ์ ในตำแหน่งสุดท้ายก่อนที่จะได้รับการทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงองค์ที่ ๖ ดังนั้นการปกครองในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ จึงเป็นที่เกรงกลัวของผู้ไม่ประสงค์ดีต่อเชียงใหม่ และใช้อำนาจในการบริหารอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในการตัดสินพิจารณาดีความ ถ้าพระเจ้ากาวิโลรสตรัสคำว่า "อ้าว"เมื่อใด ก็แสดงว่าบุคคลนั้น ต้องคอขาดหรือถูกตัดสินประหารชีวิต จนเป็นที่มาของคำไว้ว่า "เจ้าชีวิตอ้าว" ที่ชาวเชียงใหม่เรียกแทนพระนามจริง

ในช่วงที่พระองค์ท่านปกครองเชียงใหม่ นั้น ต้องเผชิญกับความยุ่งยากหลายประการที่ต้องใช้ความอดทน อดกลั้น เพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมืองเป็นหลัก

ประการแรก การไม่ลงรอยกันของพี่น้องในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" ซึ่งนับว่าจะยิ่งก่อความยุ่งยากในการปกครองล้านนา โดยเฉพาะเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ซึ่งเป็นเมืองเอกที่สำคัญ โดยช่วง พ.ศ. ๒๔๐๕ เจ้าวรญาณรังษี เจ้านครลำปาง กับเจ้าอุปราชไม่ลงรอยกัน และไม่มีผู้ใดกล้าจะห้ามปรามเจ้าชีวิตอ้าวจึงเสด็จไปนครลำปาง โดยไปนมัสการพระมหาธาตุลำปางหลวง สักการะบูชาด้วยต้นไม้เงิน-ทองคู่หนึ่ง พร้อมเครื่องสักการะต่างๆ แล้วเสด็จเข้าไปนครลำปาง เพื่อว่ากล่าวให้เจ้าอุปราชยอมขอขมาเจ้าผู้ครองนครลำปางด้วยต้นไม้เงินและทองหนึ่งคู่ เพื่อยุติปัญหาการพิพาทระหว่างพระประยูรญาติ ซึ่งอาจจะก่อความเสียหาย และเป็นผลเสียในการปกครองทั้งมวล และต่อมาก็เกิดเหตุการณ์ในขณะที่ยังคงดำรงพำนักอยู่ในนครลำปางโดยเหตุที่ว่า เจ้าฟ้าโกทล้านเมืองหมอก ได้มีหนังสือให้ขุนนางของเมืองหมอก ซึ่งอามาดยหงส์คำถือหนังสือมาขอความช่วยเหลือจากเชียงใหม่ เพื่อขอคำสั่งไปช่วยรบกับเจ้าฟ้าเมืองนาย ซึ่งกรรมการเมืองก็มีหนังสือแจ้งไปที่ "เจ้าชีวิตอ้าว" ที่นครลำปางและพระองค์ทรงให้เกณฑ์กำลังไพร่พลชาวเชียงใหม่จำนวน ๓๐๐ คน ให้พระญาไชยอำมาตย์กับพระญาปราบพลมาร(พญาผาบ) เป็นนายปลัดทัพยกทัพไปช่วยตามทีขอ และเจ้าชีวิตอ้าวได้อยู่ปลงศพเจ้าอุปราชลำปาง แล้วเสร็จก็เดินทางกลับมาพำนักที่ลำพูน แล้วหลอกระวังใหญ่ใช้ทองหนักเจ็ดแสนสองหมื่นเก้าพันตำลึงไว้บูชาพระธาตุเมืองลำพูน

ในช่วงเวลา ๑-๒ ปีต่อมา คือช่วง พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๐๘ นั้น ความแตกร้างของเชื้อพระวงศ์พระประยูรญาติก็ประทุขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อบรรดาเจ้านายผู้ใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าอุปราชธรรมปัญญา เจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าราชบุตรหนานสุริยวงศ์ มีหนังสือแจ้งไปยังกรุงเทพฯ

เล่าถึงพฤติกรรมของเจ้าชีวิตอ้าว ซึ่งเป็นหนังสือถึง ๓ ฉบับ โดยเฉพาะเจ้าน้อยเทพวงศ์ บุตรพระยาอุตรการโกศล(เจ้าน้อยมหาพรหม) ผู้เป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศ กล่าวโทษว่ามีพฤติกรรม และใจฝักใฝ่กับทางพม่าซึ่งเป็นชาติศัตรูคู่สงครามกันมานาน ซึ่งเนื่องมาจากว่าการที่เจ้าชีวิตอ้าวได้สั่งให้ตัดถนนจากเมืองเชียงใหม่ไปถึงผาแดงที่ติดกับเขตพม่า และมีการนำช้างและปืนไปมอบแก่พระเจ้าอังวะ จนถึงกับที่พระเจ้าอังวะให้คนส่งสิ่งของมีค่ามาพระราชทานแก่เจ้าชีวิตอ้าว โดยมีการพูดคุยในที่ลับ จึงเป็นที่สงสัยของบรรดาผู้ร่วมกล่าวโทษในครั้งนี้

ในเรื่องนี้นั้นไม่มีผู้ใดทราบได้ว่าเหตุการณ์จริงนั้นเป็นอย่างไร แต่เพื่อความเข้าใจและความเป็นธรรมต่อเจ้าชีวิตอ้าวนั้น ควรรับทราบไว้ว่า ในขณะที่พม่าเพิ่งยุติสงครามกับประเทศอังกฤษ ที่แผ่อิทธิพลล่าอาณานิคมไปทั่วเอเชีย และพยายามจะมามีอำนาจเหนือสยาม ด้วยพยายามกดดันทุกวิถีทางที่ทำได้ เอาข้ออ้างทางกาค้าและการปกครองมาเป็นข้อเจรจาต่อรอง ซึ่งสร้างปัญหาเป็นอย่างมากในราชสำนักสยาม ซึ่งอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ โดยที่บรรดาขุนนางระดับสูงของราชสำนักสยามกำลังเรื่องอำนาจมาก ด้วยมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก เหมือนดังเชียงใหม่ด้วยและไม่ทราบว่าจะอนาคตของสยามจะเป็นเช่นไร และทางพม่านั้นมีผู้สันนิษฐานว่ากำลังดิ้นรนหาพวก เพื่อจะทำการขับไล่อังกฤษ และเชียงใหม่หน้านั้นเป็นราชธานีใหญ่ และอยู่ใกล้กับพม่ามากที่สุด อีกทั้งยังเคยเป็นเมืองขึ้นของพมามานานมาก ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม มีการกลมกลืนซึ่งกันและกันมานานหลายร้อยปี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน อาจจะช่วยพม่าทำการขับไล่อังกฤษได้ อาจจะ

เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เชียงใหม่กับพม่าติดต่อกัน

ประเด็นในเรื่องของการมีใจออกห่างจากกรุงเทพฯ นั้น คงตัดประเด็นนี้ไปได้ เพราะเจ้าชีวิตอ้าวนั้น ตลอดชีวิตมีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีอย่างยิ่ง และเคยพำนักเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ ๓ และมีความรู้สึกคุ้นเคยกับขุนนางในสยามเป็นอย่างดี ด้วยบุคลิกที่เป็นนักรบ และตัดสินใจรวดเร็วในการแก้ปัญหา อาจจะทำให้เจ้านายผู้ใหญ่บางคนในเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจ ซึ่งก็อาจจะเป็นได้จึงเกิดเรื่องขึ้น

ดังนั้นสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๔ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหามุนตรี เจ้ากรมพระตำรวจในขวา เดินทางขึ้นไปเมืองเชียงใหม่มีรับสั่งให้ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ หรือ เจ้าชีวิตอ้าว ลงไปเฝ้าที่กรุงเทพฯ เพื่อชำระคดี และฟังข้อเท็จจริงทั้งหมด เมื่อวันพุธแรม ๑๑ ค่ำ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๙ ปีชาล พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เดินทางจากเมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยเจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าราชวงศ์บุตรหลานสุริยวงศ์ เจ้านายพี่น้องและที่สำคัญได้นำตัว "ขุนหลวง" ราชบุตรเจ้าฟ้าโกหล่าน เมืองหมวกออกไปเฝ้าด้วย เพื่อถวายตัวและเป็นการแสดงออกว่าจะพากรอบคร้วเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์จักรี โดยที่นำของทั้งหมดที่พระเจ้าอังวะมอบให้ มาถวายด้วย แต่สิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๔ ไม่ทรงรับไว้ มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ของที่พระเจ้าอังวะให้พระเจ้าเชียงใหม่ให้พระเจ้าเชียงใหม่รับไว้ แต่จะทรงรับเพียงแหวนทับทิมวงเดียว เพื่อมิให้พระเจ้าเชียงใหม่เสียใจ

และทรงโปรดให้มีการชำระคดี แต่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ในการแก้ไข โดยที่เสนาบดีในราชสำนักสยามมีความเห็นว่า การกระทำของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์นั้น ยังไม่มีความผิดเป็นข้อใหญ่ของพระราชทานให้กลับขึ้นไปปกครองเชียงใหม่ดังเดิม แต่สมควรให้โจทก์ที่กล่าวหา คือ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และผู้เกี่ยวข้องรังตัวไว้ที่กรุงเทพฯ ก่อน จนกว่าจะมีการหารือกันระหว่างเจ้านายผู้ใหญ่ทางเหนือ คือ พระเจ้าเชียงใหม่ เจ้านครลำปาง เจ้านครลำพูนว่าจะทำการประการใด และในที่สุดผลของการหารือทั้งเจ้าผู้ครองนครทั้ง 3 เมือง เห็นสมควรว่าให้เอาพวกที่กล่าวหาไว้ที่กรุงเทพฯ จนกว่าจะมีการขอพระราชทานกลับคืน

ซึ่งในกาลต่อมาพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ได้กราบทูลขอเจ้าราชวงศ์หน่อคำ กลับคืนไปช่วยราชการ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ อันสืบเนื่องมาจากเจ้าอุปราชธรรมปัญญาธิปไตยถึงแก่กรรม และแสดงถึงน้ำพระทัยที่กว้างของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ที่ไม่ถือโทษโกรธเคืองแก่พระญาติที่ร่วมกันกล่าวโทษในครั้งนี้แต่เจ้าราชบุตรสุริยวงศ์นั้นป่วย และถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสวรรคต และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อมาเป็นที่รัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรี และมีเหตุการณ์สำคัญในการทำสงครามที่ทางเชียงใหม่ส่งทัพไปปราบ เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าเมืองหมอก ที่ตระบัดสัตย์ไม่ยอมพากรอบคร้วเข้ามาสวามิภักดิ์ตามที่สัญญาไว้ และกวาดต้อนมาไว้ที่เชียงใหม่

ในปีเดียวกัน พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ได้ล่องไปกรุงเทพฯ กับพระประยูรญาติเพื่อปรึกษากฎเกณฑ์ถวายเครื่องราชบรรณาการ แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ คือรัชกาลที่ ๔ ซึ่งในกรณีนี้นั้นได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานรับเจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าหนานมหาเทพ กับญาติ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้กล่าวโทษในครั้งก่อน กลับคือเชียงใหม่ และทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ตามที่ขอและยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเจ้าบริรัตนอินทนนท์ ขึ้นเป็นเจ้าอุปราช ตั้งเจ้าพุทธวงศ์ ขึ้นเป็นเจ้าราชวงศ์ด้วย และเมื่อจะเดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ได้ลัมป่วยลง สิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้หมอมหลวงรักษาอย่างใกล้ชิดแต่อาการยังไม่ทุเลาลง พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์กราบบังคมลา เพื่อกลับมารักษาตัวที่เมืองเชียงใหม่แผ่นดินที่พระองค์รัก และได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต โปรดเกล้าฯ ให้หมอมหลวงเดินทางมาด้วย เริ่มออกเดินทางเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๑๓ จนถึงบ้านท่าพระเนตร ในเขตเมืองเชียงใหม่ ระยะทางอีกเพียงวันเดียวจะถึงคุ้มหลวง แต่ ก็ถึงแก่พิราลัย ณ ที่บ้านท่าพระเนตร ตรงกับเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ รวมชนมายุได้ ๗๑ ปี และเป็น "เจ้าชีวิตอ้าว" เจ้าหลวงครองนครเชียงใหม่ รวม ๑๖ ปี

ควรบันทึกไว้ว่าในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์นั้น เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานสำคัญของความเจริญในเมืองเชียงใหม่ตั้งปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา และการแพทย์ที่เข้ามาพร้อมกับมิชชันนารีกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมี ดร.ดาเนียล แมคคิลวารี และ ดร.โจนาธาน วิลสัน เป็นผู้บุกเบิกปูพื้นฐานเอาไว้ ซึ่งในการพบกับพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ที่กรุงเทพฯ โดยได้รับขอพระราชทานอนุญาตเข้ามาดำเนินการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ที่เชียงใหม่ ซึ่งก็ได้รับการอนุญาตจนถึงปี พ.ศ.๒๔๑๑ ดร.ดาเนียลหรือ ศาสตราจารย์ ดาเนียล แมคคิลวารี ละครอบค้วก็ได้ขึ้นมาเชียงใหม่ด้วย ดร.โจนาธาน วิลสัน ในปีต่อมาได้มีการจัดตั้งคริสตจักรเป็นครั้งแรกในเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๑๑ และด้วยความเชื่อและการปฏิบัติตนในทางศาสนา รวมถึงความไม่เข้าใจต่อกันและกัน ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญเมื่อมีคำสั่งประหารชีวิตคริสเตียนชาวไทย 2 คน ที่เป็นกลุ่มแรก ที่เข้ารับเชื่อทางศาสนาคริสต์ ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๑๒ ซึ่งทำให้มิชชันนารีเหล่านี้กลัวต้องหยุดการประกาศศาสนา และดิ้นรนขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ แต่เป็นเหตุการณ์ช่วงสั้นๆ เพราะพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัย

ต่อมาในสมัยเจ้าหลวงองค์ใหม่ คือพระเจ้าอินทวิชยานนท์ จึงได้เริ่มดำเนินการประกาศศาสนาอีกครั้ง และนำเอาความรู้ทางด้านการศึกษา และการศึกษาศาสนาใหม่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ มีมิชชันนารีหลายคนหลายท่านได้เข้ามาหมั่นเรียนดำเนินงานต่อเนื่อง ยิงใน พ.ศ.๒๔๒๑ ที่สิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา แล้งงานต่างๆ ของมิชชันนารี ก็จะสะดวกยิ่งขึ้น และกายมาเป็นรากฐานสำคัญของความเจริญของเมืองเชียงใหม่และในล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการ จัดตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงเรียนปิ่นสร้อยแยล วิทยาลัย โรงเรียนมงฟอร์ต ซึ่งล้วนแต่มีรากฐานมาในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ทั้งสิ้น รวมถึงการทำป่าไม้ที่ไต่ขยายตัวไปยังกล้าขวาง โดยเฉพาะป่าไม้กลายเป็นทรัพย์สินของเจ้าหลวงและทายาทโดยตรง รวมถึงจะอนุญาตให้คนอื่นทำการโดยเสียค่าตอบแทน ซึ่งบางครั้งก็เกิดปัญหาในความซับซ้อนของเอกสารการขออนุญาต และเกิดกรณีพิพาทกันบ่อยครั้ง เช่น คดีมองช่วยกาน(หม่อมช่วยกาน)ได้ยื่นฟ้องพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

แต่อย่างไรก็ตามการทำป่าไม้นั้น สร้างความรำรวยให้กับผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก รวมถึงกรณีข้อพิพาทต่างๆ ที่ไม่มีหยุดหย่อม จนกระทั่งมีพระบรมราชโองการยกเลิกในกาลต่อมา รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดชีวิตในขณะครองเมืองเชียงใหม่ ดังเช่นใน พ.ศ.๒๔๐๑ ได้ริ่หรือขวางของเจ้าหลวงธัมมลังกามาสร้างเป็นวิหารหลวงที่วัดเชียงใหม่

-การฉลองวัดพันตาเกิน(วัดชัยศรีภูมิ) เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๑

-ซ่อมบูรณะสิงห์สองตัวที่ตั้งไว้ที่ขวางสิงห์ ซึ่งเคยมีการบูรณะมาแต่ครั้งพระเจ้ากาวิละผู้เป็นราชบิดา

-สร้างวิหารวัดสุพรรณ(วัดศรีสุพรรณ) เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๓

-ในปีเดียวกัน หล่อระฆังใบใหญ่ด้วยทองสำริด สร้างธรรมมาสวดหีบพระธรรม สร้างพระพุทธรูปสลักด้วยงาช้าง เป็นรูปพระ ๗๒ พระองค์ สร้างพระทองคำหนัก ๒,๐๐๐ บาท พร้อมจัดทองหนัก ๑๒๒ บาท หล่อระฆังทองสำริดหนัก ๗ แสน ๒ หมื่นตำลึง เพื่อใช้ตีบอกเวลาในคุ้มหลวง ฯลฯ ซึ่งยังมีปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน(เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๗)

และมีการเพิ่มคณะผู้บริหารที่รู้จักกันว่า "เจ้าชั้นทั้งห้า" เพิ่มอีกสามตำแหน่ง คือ เจ้าราชภาคินัย พระญาณตรการโกศล พระยาไชยสงคราม (เจ้าชั้นทั้งห้านี้ เป็นการประยุกต์ปรับปรุงการปกครองที่มีมาจากของราชสำนักสยามมาใช้ เช่น เจ้าอุปราชหอหนานัน เทียบเท่ากับวังหน้า หรือกรมบวรสถานมรดก เจ้าเมืองแก้ว เจ้ารัตนหั่วเมืองแก้ว เจ้าบุรีรัตน์ ซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งวังหลัง)

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ได้เสกสมรสกับแม่เจ้าอุสาห์(อุษา) มีธิดาสองคนคือ

๑.เจ้าทิพเกษร ซึ่งต่อมาเป็นชายาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ และเป็นพระมารดาของพระเจ้าราชชายาเจ้าดารารัศมี และ

๒.เจ้าอุบลวิวัฒนา(อุบลวรรณ) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกาลต่อมา

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๗

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พระเจ้าอินทวิชยานนท์)

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พระเจ้าอินทวิชยานนท์) เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๗

ภายหลังจาก "เจ้าชีวิตอ้าว" หรือ เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ถึงแก่พิราลัยแล้ว

ในช่วงเวลาที่ชาวเชียงใหม่กำลังโศกเศร้า กักับการถึงแก่พิราลัยของเจ้าหลวง และยุ่งอยู่กับการจัดการพระศพนั้น เจ้าฟ้าโกหล่าน เมืองหมอกใหม่ก็ถือโอกาสอีกครั้ง โดยนำคนมาบุกตีเมืองปาย แล้สเผาเมืองเสียพินาศ ทางเชียงใหม่ขอกำลังจากเมืองสาปาง ลำพูน ไปช่วยกันปราบปรามแต่ไม่ทันการณ์ เจ้าฟ้าโกหล่านหนีข้ามแม่น้ำคงไปได้ ต่อมามีพวกพม่า ลื้อ เขิน เมืองเชียงตุงกว่า ๓๐๐ คน อพยพเข้าไปตั้งอยู่ที่เมืองเชียงแสน รวมกับพวกเงี้ยวเมืองหมอกใหม่อีก เจ้าอุปราชอินทนนท์ จึงมีใบบอกไปทางกรุงเทพฯ เมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ทรงทราบ แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีหัตถ์ทรงให้เจ้าอุปราชอินทนนท์ แต่งคนไปว่ากล่าวให้พวกที่อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเชียงแสนนั้นออกไป ถ้าหากจะอาศัยอยู่ต้องอยู่ในการบังคับบัญชาของเจ้าเมืองเชียงราย และเจ้าเมืองเชียงใหม่ แต่ผู้ที่อพยพพวกนี้ยังคงตั้งมั่นไม่ยอมอยู่ในการปกครองของสยามดังกล่าว ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าพวกอพยพเหล่านั้นนั้นพยายามจะใช้ข้ออ้าง และอิทธิพลของอังกฤษ ซึ่งในขณะนั้นอังกฤษมีอิทธิพลเหนือพม่าและบริเวณภาคเหนือของสยาม มีคนไปอยู่ในบังคับของอังกฤษเป็นจำนวนมาก

จนต่อมาในช่วงเดือน ๔ พ.ศ. ๒๔๑๓ ก็เกิดเหตุการณ์สำคัญ "ในช่วงเดือน ๔ ของปีจุลศักราช ๑๒๓๒(พ.ศ. ๒๔๑๓)ซึ่งอยู่ในระหว่างการปลงพระศพพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ซึ่งจัดเป็นงานใหญ่อยู่นั้นพวกเงี้ยว เมืองหมอกใหญ่ และชาวไทลื้อจำนวนหนึ่ง คุมกันเข้าปล้นและจุดไฟเผาบ้านเรือนเข้ามาในแขวงเชียงใหม่ จนถึงบ้านสะลวง หนองคาย และป่าแง ในเขตอำเภอแมริม และยังลามไปทางหมู่บ้านศรีฐาน และริมหลวงอีกด้วย ซึ่งเหลือระยะทางเพียงหนึ่งวัน(๓๐ กิโลเมตร) ก็มาถึงตัวเมืองเชียงใหม่

ด้วยความทราบถึงเจ้าอินทนนท์แล้ว จึงให้เกณฑ์ผู้คนชาวเชียงใหม่ได้ ๕,๐๐๐ คน มอบให้เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (หนานธัมมลังกา)เจ้าราชภาคินัย (อินทรส)หนานมหาเทพน้อยปัญญา เป็นหัวหน้า ร่วมกับกองกำลังจ้าวร ๒,๐๐๐ คน จากลำปาง ซึ่งเจ้าหลวงวรญาณรังษี มอบให้เจ้าน้อยหนั้นไชยกั้นพระยารังษาย ควบคุมมาสมทบส่วนเจ้าหลวงไชยลังกาพิศาลคุณ เจ้านครลำพูน มอบหมายให้เจ้าอินทวิช และเจ้าน้อยมหายศ คุมไพร่พลจำนวน ๑,๐๐๐ คน มาร่วมรบ กองกำลังผสม จำนวน ๘,๐๐๐ คน ยกไปปราบเมื่อพวกเงี้ยวแตกหนีไปพ้นเมืองเชียงใหม่แล้วก็ยกไพร่พลกลับ ขณะที่มาถึงกลางทางไม่ถึงเมืองเชียงใหม่ เจ้าหนานมหาเทพ นายทัพเมืองเชียงใหม่ผู้หญิงก็ล้มป่วยถึงแก่กรรม

ในช่วงที่ยังเป็นเจ้าอุปราชอินทนนท์ รักษาการเมืองเชียงใหม่อยู่นั้น ก็เกิดคดีความที่คนในบังคับอังกฤษฟ้องร้องต่อเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ก่อน และเจ้านายเชียงใหม่บางคน ในกรณีพิพาทในการทำป่าไม้ ซึ่งมีความขัดแย้งกันมานาน ซึ่งใช้เวลานานมากกว่าคดีความจะสิ้นสุด เพราะคดีนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องลงไปชำระความที่กรุงเทพฯ และโดยเฉพาะที่กรุงสกลอังกฤษที่กรุงเทพฯ นั้นมีบทบาทและอิทธิพลกดดันราชสำนักสยามมาตั้งแต่ครั้งทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๓๙๘

ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งระหว่างเจ้านายเชียงใหม่ด้วยตัวเอง ในการอนุญาตซื้อขายขนกัน และผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว รวมถึงการหละหลวมบกพร่องในการให้อนุญาตในการทำป่าไม้ และโดยเป็นสิทธิ์ขาดของเจ้าหลวงเชียงใหม่ในการรับทรัพย์สิน จับขัง และมีปัญหาขัดแย้งอย่างมาก โดยเฉพาะคนในบังคับอังกฤษ จนเกิดการฟ้องร้อง

จากหลักฐานพบว่าคดีความทั้งสิ้น ๔๒ เรื่อง ตลาการยกฟ้อง ๓๑ เรื่อง ส่วนอีก ๑๑ เรื่อง พบว่าเจ้านายในเชียงใหม่มีความผิดจริง จึงตัดสินให้จ่ายค่าเสียหาย รวมถึง ๔๖๖,๐๑๕ รูปี หรือคิดเป็นเงินไทย ๓๗๑,๘๑๒ บาท เจ้าอุปราชอินทนนท์ต้องขอกู้เงินจากพระคลังมหาสมบัติ โดยสัญญาจะชำระคืนภายใน ๗ ปี จนมาถึง พ.ศ.๒๔๑๖ เดือน ๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอุปราชอินทนนท์เป็น

"พระเจ้าอินทวิชยานนท์ พหลเทพภักดี ศรีโยนางคราชวงศาหาประเทศราชธิบดี นพิสันครพงศ์ดำรงพิพัฒน์ ขียางคราชวงศา เจ้านครเชียงใหม่" พร้อมกับตั้งเจ้าน้อยชัตติวงศ์ผู้บุตรเป็นเจ้าราชบุตร ตั้งเจ้าอินทสรบุตรเขยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ อีกองค์หนึ่งเป็นเจ้าราชภาดไนย ตั้งเจ้าธัมมลังกาบุตรนางบัวทิพ และเป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศ เป็น เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ตั้งเจ้าน้อยเทพวงศ์ บุตรของพระอุตรการโกศลน้อยมหาพรหมเป็นพระยาอุตรการโกศล และในเดือน ๑๒ ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าบุญทวงศ์เป็นเจ้าอุปราชนครเชียงใหม่ มีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาที่พระเจ้าอุปราชอินทนนท์เป็นเจ้าหลวงครองเมืองเชียงใหม่มากมาย เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากกรุงเทพฯ โดยเหตุที่ว่าในพระราชอาณาจักรสยามในขณะนั้นถูกสันคลอนของชาติตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งแย่งชิงอำนาจในการล่าอาณานิคมในแถบอินโดจีนและใกล้เคียง โดยเฉพาะดินแดนที่อยู่รอบๆ พระราชอาณาจักรสยามนั้น ตกเป็นเมืองอาณานิคมของชาติ เหล่านี้แล้ว

และกำลังจะกดดันสยามทุกวิถีทางโดยใช้ข้ออ้างในการค้า การปกครองการศาล โดยมีการทำสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ.๒๓๙๘ ที่สยามรับรองฐานะและเสรีภาพในการทำการค้าของชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ

เชียงใหม่ในฐานะเปรมืองประเทศราชของสยาม ก็ย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย โดยเหตุความมั่นคงของพระราชอาณาจักรสยามจึงเกิดการทาสันติสัญญาเชียงใหม่กับอังกฤษ ในปี พ.ศ.๒๔๑๖ เพราะอังกฤษขู่ว่าจะมาตั้งกองกำลังป้องกันตัวเอง ถ้าสยามไม่จัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของอังกฤษ ที่อังกฤษอ้างว่าไม่ปลอดภัยในล้านนา ซึ่งเหตุผลลึกลับแล้ว อังกฤษต้องการจะได้ล้านนาทั้งหมดเป็นเมืองอาณานิคม เหมือนกับที่กระทำกับพม่า อินเดีย มาเลเซีย เพราะทราบดีว่าล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม และมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เป็นที่ต้องการของอังกฤษเป็นอย่างมาก

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณแก่ราชวงศ์จักรี และราชการโดยมิได้ขาดตกบกพร่อง การปกครองไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ ด้วยความสงบสุขจวบจนถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ.๒๔๔๐ สิริรวมเวลา ปกครองเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๒๖ ปี และเจ้าอุปราชอินทวโรรสรักษาการเจ้าหลวงเชียงใหม่ต่อมา

เจ้าทองเสียงใหม่องค์ที่ ๘

พระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๘

หลังจากการพิราลัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์แล้ว เจ้าอุปราชอินทวโรรสผู้เป็นบุตรก็ได้รับการแต่งตั้งให้รักษาการในฐานะเจ้าหลวงองค์ที่ ๘ ของเมืองเชียงใหม่ โดยได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ อย่างเป็นทางการ เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๔ ดำรงพระยศเป็น "เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ดำรงนพสีนคร สุนทรทศลักษณ์เกษตร วรฤทธิเดช ดำรงจางนยุดิธรรม สุจริต วิศิษฐ์สัตยาธาดามหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้าผู้ครองนคร" และได้รับพระราชทานเครื่องยศและเป็นนายพันเอกทหารบก และชาวเชียงใหม่ทั่วไป เรียก "เจ้าหลวงตาขาว" หมายถึงตาของท่านมีลักษณะเหมือนฝรั่ง

ในสมัยของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ นั้นนับว่าเมืองเชียงใหม่อยู่ในยุคของความสงบสุข ปราศจากภัยสงคราม การล่าอาณานิคมของอังกฤษกับฝรั่งเศสก็เบาบาง ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ดำเนินกุดโลบายที่สำคัญตลอดมา ยอมเสียดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาพระราชอาณาจักรส่วนใหญ่ไว้ และที่สำคัญคือการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๗ จนถึง พ.ศ.๒๔๔๙ โดยเริ่มจากหัวเมืองชั้นในก่อน เพื่อสะดวกในการปฏิรูปการปกครองจากส่วนกลาง จนกระทั่งครบมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร โดยที่มณฑลพายัพนั้นจัดเป็น "เขตพิเศษ" ซึ่งมีความละเอียดอ่อนต้องใช้เวลาจนถึงจะสามารถปรับให้เหมือนมณฑลอื่นๆ กว่าจะล่วงแล้วก็ถึง พ.ศ.๒๔๖๐

ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้ นั้นถือว่าเป็นการลด "อำนาจเจ้าหลวง" ลงทีละน้อยและเพิ่ม "อำนาจรัฐจากส่วนกลาง" ขึ้นเช่นกัน ซึ่งเป็นไปในทุกส่วนทั้งการปกครอง การคลังและภาษีอากร ที่เข้ามาแทนที่เครื่องราชบรรณาการ การทหารที่มีการจัดตั้งกรมบัญชาการมณฑลพายัพที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๒๔๔๖ การศึกษาโดยจัดให้มีการเรียนหนังสือภาษาไทยกลาง และส่งเสริมให้มีการสร้างโรงเรียนที่เรียนหนังสือภาษาไทยกลาง ทั่วไปเพื่อรองรับสร้างบุคคลากรให้รับราชการในตำแหน่งต่างๆ ที่มีการจัดตั้งจากรัฐบาลส่วนกลาง การศาสนา มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ ให้เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ โดยขึ้นกับ "มหาเถรสมาคม"

การเปลี่ยนแปลงในทุกด้านของเชียงใหม่ในสมัยเจ้าอินทวโรรสนั้น ได้รับการสนองตอบเป็นอย่างดีต่อพระราชวงศ์จักรี และความสุขของราษฎรเชียงใหม่เป็นที่ตั้ง ประจวบกับเจ้าอินทวโรสนั้นได้มีการเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสิ้นเกล้า รัชกาลที่ ๕ มาโดยตลอดและมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับพระราชวงศ์จักรี และได้รับความเคารพเกรงใจจากเหล่าบรรดาขุนนางข้าราชการในราชสำนักสยามเป็นอย่างยิ่ง

แผ่นดินเชียงใหม่ในยุคนี้จึงเต็มไปด้วยความสุข ความเจริญ ในทุกที่ทุกทาง เป็นการเริ่มต้นการละครและนาฏศิลป์ ที่นำแบบอย่างมาจากราชสำนักสยาม ทำให้ชาวเชียงใหม่ได้รู้จัก มีการปรับระเบียบในคุ้มหลวงให้เหมือนกันในกรุงเทพฯ มีการตั้ง "เขน" หรือ ทหารรักษาการณ์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 พวก คือ พวกแรกจะเป็นพวกที่เล่นละครและแตรวง ซึ่งถือว่าเป็นวงแรกของเชียงใหม่ อีกพวกหนึ่งเป็นทหารรักษาการณ์ตามปกติ มีการนำไฟฟ้ามาใช้เป็นครั้งแรกในเชียงใหม่ โดยเริ่มต้นที่คุ้มหลวงสงเป็นแห่งแรก มีการจัดแสดงให้ประชาชนชมฟรี เป็นที่ชื่นชอบเป็นอย่างมาก ซึ่งดาราละครส่วนมากจะเป็นหม่อมของเจ้าหลวง อาทิเช่น หม่อมผาด หม่อมวาด หม่อมแส หม่อมไหลด หม่อมทิม หม่อมคำ หม่อมแมว ฯลฯ นอกจากการละครแล้ว ยังได้เริ่มจัดสวนในคุ้มหลวง นำเอานกกระจอกเทศ อูฐ จระเข้ เสือลายพาดกลอน สัตว์ที่หา

ดูยากในเมืองเหนือมาให้ประชาชนได้ดูฟรี สร้างความบันเทิง และการศึกษาเป็นอย่างดี และในสมัยของเจ้าหลวงองค์นี้ มีการเปลี่ยนแปลงเงินผลประโยชน์ที่เคยเป็นอำนาจสิทธิ์ของเจ้าหลวงไม่ว่าจะเป็นเงินส่วนแบ่งค่าดอกไม้(ต่อมาตกเป็นของรัฐบาลทั้งหมด) เงินเดือนพระราชทานเงินส่วนแบ่งค่าแรงแทนเกณฑ์ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิรูปการคลังและภาษีอากร โดยในที่สุดพระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ จึงขอประทานเงินเดือนอย่างเดียว ซึ่งได้รับพระราชทานเดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท

จากการเก็บภาษีอากรนั้นมีภาษีที่เริ่มจัดเก็บใหม่ เรียกว่า "เงินค่าราชการ" ซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า "ภาษี ๔ บาท" หรือภาษีผูกปี(ปีเป็นคำทับศัพท์ในภาษาจีน แปลว่า เงินตรา) ซึ่งเป็นภาษีเสียแทนการเกณฑ์ จัดเก็บจากชายที่มีอายุ ๑๘ ถึง ๖๐ ปี เพื่อเป็นการทดแทนการที่ไพร่ถูกเกณฑ์ทำงานโยธา ๑๐ วัน และผู้เสีย "ภาษี ๔ บาท" ก็อาจถูกเกณฑ์เพื่อมาทำงานโยธา เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง ท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นภาษีที่ใหม่ และสร้างความไม่พอใจแก่ผู้เสียผลประโยชน์หลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นเจ้านายราชบุตร และนายภาษีอากร ทำให้เกิดเงี้ยวที่เมืองแพร่ โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้าเมืองแพร่ และบานปลายเจ้าโสมดีสถานี่ราชการทั้งแม่ฮ่องสอนและฝาง และได้ถูกรัฐบาลส่งกำลังมาปราบปรามอย่างรุนแรงและเฉียบขาด รวมถึงการปลดเจ้าเมืองแพร่ และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด และได้เร่งปฏิรูปการปกครอง และทุกด้านเพื่อสร้างจิตสำนึกในการเป็น "คนไทย" ภายใต้พระราชอาณาจักรเดียวกัน ชัดความกินแหนงแคลงใจที่มีมานานสำหรับคนไทยและคนเมืองให้เร็วที่สุด รัฐบาลส่วนกลางได้ส่งพระยาสุรสีห์วิศิษฐศักดิ์(เชย กัลยาณมิตร) มาเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล เพื่อมาแก้ปัญหาดังกล่าว และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหลวงอินทวโรรส เป็นอย่างดี พร้อมเจ้านายฝ่ายเหนือที่ยังช่วยสร้างสันติสุขขณะความรุ่งเรืองของชาวเชียงใหม่และชาวล้านนาทุกคน และขอยกข้อความสำคัญในช่วงนี้ เพื่อความเข้าใจอย่างไม่คลาดเคลื่อนจากหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง ที่สมบูรณ์ที่สุด คือหนังสือเจ้าหลวงเชียงใหม่ ที่จัดทำระหว่างทวายทสกุล ณ เชียงใหม่ เจ้านายฝ่ายเหนือสายอื่นๆ และนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงบรรณาธิการโดย วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ มีใจความว่า

เมื่อพระยาสุรสีห์วิศิษฐศักดิ์ จัดการปกครอง โดยตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาล อยู่ถึง ๑๓ ปี(พ.ศ.๒๔๔๕-๒๔๕๘) ในช่วงของพระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ต่อเข้ากับยุคพลตรีเจ้าแก้ววรัษฐา ภายใต้นโยบายการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบรวมศูนย์อำนาจที่สถาบันพระมหากษัตริย์นับว่าประสบผลสำเร็จด้วยดี เพราะสามารถจัดการปกครองให้มีระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลอื่นๆ ทุกประการ และช่วงนี้มีการจัดตั้งมณฑลทหารบกอันประกอบไปด้วย ลำปาง แพร่ น่าน แล้วรวมกับมณฑลพายัพเป็น "มณฑลภาคพายัพ" โดยมีอุปราชภาค เป็นผู้ควบคุม (พ.ศ.๒๔๕๙ - ๒๔๖๘) อดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการที่ทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ ในเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๖๔ นั้น ทำให้เศรษฐกิจรวมทั้งวิทยาการความเจริญในเชียงใหม่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

การปกครองเมืองเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๔๗๖ เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้ายก่อนที่จะยกเลิกระบบเทศาภิบาล โดยเริ่มเมื่อรัชกาลที่ ๗ ขึ้นครองราชย์ ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่จัดขึ้นในช่วง พ.ศ.๒๔๕๘ - ๒๔๗๘ ทรงยุบตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามดล เช่น ยุบมณฑลทหารบก เข้ากับมณฑลพายัพทรงยุบเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองใต้วงลงก็จะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ยังคงได้รับเงินเดือนจนถึงแก่อสัญกรรม ซึ่งเมื่อพลตรีเจ้าแก้ววรัษฐาเจ้าเมืองเชียงใหม่หรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" องค์สุดท้ายถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ.๒๔๘๒ ก็ถือเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ หรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" และหลังจากที่คณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ ก็ได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ.๒๔๗๖ มณฑลพายัพจึงสลายตัวไป เมืองเชียงใหม่ที่เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในอดีตก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่ง เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ สืบมาจวบจจุบัน

สมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์นี้ เป็นยุคของเจ้าผู้ครองนคร มิได้มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์อีกต่อไป ดังนั้นจึงมีมีการส่งเครื่องราชบรรณาการและต้นไม้ทองต้นไม้เงิน โดยที่เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ได้รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท ก็ยอมจะ "ถือเอาได้ว่า" องค์ท่านดำรงสภาพเหมือนกับ "ข้าราชการ" ผู้หนึ่งทั้งนี้เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ไม่มีอำนาจปกครองบ้านเมืองโดยตรงอีกต่อไป เพราะราชการทั้งปวงขึ้นกับข้าหลวงประจํานคร ซึ่งเป็นราชการจากส่วนกลาง

ในปีนปลายของชีวิตเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์นั้น ท่านเป็นโรคไอ แพทย์หลวงตรวจดูอาการพบว่าปลอดภัย มีการกาปวดเรื่อยๆ จนถึงวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๒ ก็มีอาการหนัก ครั้นเวลาบ้าน ๔ โมง ๕๕ นาที ก็ถึงแก่อสัญกรรม

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ มีบุตรสืบสกุลจากแม่เจ้าทิพเนตรคือ เจ้าราชวงศ์(เลาแก้ว) แต่เพียงผู้เดียว เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์รั้งตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร ๔ ปี และเป็นเจ้าผู้ครองนคร ๘ ปี รวมชนมายุ ๕๑ ปี

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์สุดท้าย

พลตรีเจ้าแก้วบัวรั้ว

พลตรีเจ้าแก้วบัวรั้ว เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์สุดท้ายของชาวเชียงใหม่

เจ้าแก้วบัวรั้วฯ นั้นสมภพ เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ.๒๔๐๕ และเป็นโอรสลำดับที่ ๖ ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ฯ เจ้าหลวงองค์ที่ ๗ กับแม่เจ้าเขียว มีภาดาและภคินีร่วมบิดา ๑๑ องค์

เจ้าแก้วบัวรั้วฯ นั้น เริ่มรับราชการตั้งแต่ในสมัยของพระบิดาของท่าน ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี จึงทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ และวงศ์เชื้อ "เจ้าเจ็ดตน" มาโดยตลอด และมีความสำคัญในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังเช่น

- ในช่วงปี พ.ศ.๒๔๒๐ ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ให้คุมราษฎรจากเมืองลำพูน และเชียงใหม่ ประมาณ ๓๐๐ ครอบครัว ไปตั้งรกรากที่เมืองเชียงแสนที่ยังรกร้างอยู่

- พ.ศ.๒๔๒๙ ควบคุมเครื่องราชบรรณาการดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ไปถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕

- พ.ศ.๑๔๓๒ เมื่อเกิดกบฏพญาผาบหรือพญาปราบ ที่รวบรวมไพร่พลที่สิ้นทนาย เนื่องจากไม่พอใจการเก็บภาษีอากรจากข้าราชการส่วนกลาง และชาวจีนที่ได้รับมอบหมายเจ้าแก้วบัวรั้วฯ เป็นผู้นำกำลังเข้าไล่ล่าปราบปรามที่ผาง จนได้รับบาดเจ็บที่ขาขณะต่อสู้ และจัดตัวการสำคัญมาลงโทษประหารชีวิตได้เป็นจำนวนมาก โดยที่พญาผาบหนีไปได้

- พ.ศ.๒๔๔๕ เมื่อครั้งเป็นเสนากรรมมหาไทยได้ร่วมมือกับพระยาอุดมพงษ์ เพ็ญสวัสดิ์ ข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ จับกุมคนร้ายที่เข้าปล้นที่ว่าการอำเภอหางดง และส่งให้ศาลพิจารณาทบ

และในการเกิดกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ ได้นำกำลังไปสกัดพวกเงี้ยว ที่จังหวัดเชียงราย ที่คาดว่าจะเข้าร่วมกบฏด้วย แต่ไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรง จึงยกกำลังพลกลับมาเชียงใหม่ และได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ และมีความดีความชอบเป็นพิเศษ จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ ดังต่อไปนี้

- พ.ศ.๒๔๓๒ เป็นเจ้าราชภาคิไนย

- พ.ศ.๒๔๓๖ เป็นเจ้าสุรยวงศ์

- พ.ศ.๒๔๔๐ เป็นเจ้าราชวงศ์

- พ.ศ.๒๔๔๗ เป็นเจ้าอุปราช

จนกระทั่งในปี พ.ศ.๑๔๕๔ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น

"เจ้าแก้วบัวรั้ว ประพัทธอินทนนทพงษ์ ตารงนพสินครเขตต์ ทศลักษณะสรอุดม บรมราชสวามีภักดี บริรักษ์ปัจฉิมมานุทิศ สุจริตธรรชาติ มหาโยนางคราชวงศาธิบติ เจ้านครเชียงใหม่"

เจ้าแก้วบัวรั้ว นั้นเป็นเจ้าหลวงที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็น อย่างยิ่ง ดังเช่น เจ้าหลวงองค์ก่อนๆ ดังเช่น

-ได้ให้เจ้าน้อยศุขเกษมผู้เป็นบุตรชายเข้าไปบวชในพระพุทศศาสนา

-สร้างธรรมมหาเวสสันดรและชาดกต่างๆ ถวายไว้ที่วัดหัวขวงนิมนต์พระสงฆ์ไปแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระที่คุ้มหลวง บุรณะวัดโลกโมฬี สร้างพระพุทธรูปถวายตามวัดต่างๆ ฯลฯ

และได้สร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ให้กับชาวเชียงใหม่ โดยเฉพาะการสร้างถนนและสะพาน โดยมีถนนสายหนึ่งที่ร่วมสร้างกับทางท่านครูบาศรีวิชัย และคณะศรัทธาประชาชน คือ ถนนขึ้นดอยสุเทพ ซึ่งกลายเป็นถนนแห่งประวัติศาสตร์ของชาวเชียงใหม่ ถนนแก้ววรัลล์ สโมสรวรรัลล์ วัดศรีนวรรัลล์ และอีกมากมาย ในเมืองเชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากการปฏิรูปทางการเมืองการปกครองนั้น ทำให้ฐานะของเจ้าหลวงเมืองและเจ้านายในเชียงใหม่ นั้นมีสภาพแตกต่างจากอดีตสิทธิ์ขาดอำนาจต่างๆ ถูกโอนมาสู่มือข้าราชการจากส่วนกลาง ฐานะทางเศรษฐกิจก็เปลี่ยนไป จึงมีการแสวงหารธุรกิจเท่าที่จะเอื้ออำนวยในสมัยนั้น เช่น การทำป่าไม้ เมื่อโอนเป็นของรัฐบาลกลางแล้ว ทางเจ้าหลวงและเจ้านายของเมืองเชียงใหม่ จึงขอเช่าทำป่าไม้จากรัฐบาลกลาง และให้ผู้อื่นที่มีความชำนาญในการงานเช่าทำอีกต่อหนึ่ง มีการบุกเบิกทำเหมืองฝาย เพื่อรองรับการเติบโตทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต้องพึ่งพาน้ำมาจากเหมืองฝาย จึงมีอาชีพใหม่สำหรับเจ้านายเมืองเชียงใหม่ ในการเป็นเจ้าของเหมืองฝายต่างๆ ทั่วเชียงใหม่ รวมถึงธุรกิจแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็นตลาดสด โรงงานทอผ้า โรงบ่มใบยา ไร่ยาสูบ ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามกระแสความนิยมในยุคสมัยนั้น ซึ่งทางกรุงเทพฯ ก็มีธุรกิจเกิดขึ้นใหม่เหมือนกัน เจ้าแก้ววรัลล์ ได้เริ่มป่วยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ จนกระทั่งถึงพิราลัย เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ รวมชนมายุ ๗๗ ปี รวมเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ยาวนานถึง ๒๘ ปี และได้รับพระราชทานนามสกุลจากล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ที่ให้ทายาทในสายสกุล "เจ้าเจ็ดตน" ว่า "ณ เชียงใหม่"(Na Chiangmai)

พลตรีเจ้าแก้ววรัลล์ในฐานะของเจ้าหลวงเชียงใหม่เป็นเจ้าของผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายเพราะหลังจากนั้นเป็นต้นมาทางกรุงเทพฯ ได้ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครหรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" ซึ่งเริ่มต้นสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละจนมาถึงสมัยของพลตรีเจ้าแก้ววรัลล์ฯ นับเป็นเวลารวมทั้งสิ้น ๑๕๗ ปี